

RUSELL I *ELS PROBLEMAS DE LA FILOSOFIA* UN SEGLE DESPRÉS.

No hi ha dubte que Bertrand Russell és el filòsof de llengua anglesa del segle XX més conegut fora dels cercles estrictament filosòfics. I això, clar, no seria degut a les seves investigacions en lògica matemàtica o als seus treballs sobre epistemologia i llenguatge –dedicacions que només li haurien reportat un reconeixement acadèmic-, sinó a l'enorme quantitat de llibres que va publicar sobre qüestions morals, socials i polítiques, així com també a causa de les seves notòries activitats públiques en defensa del pacifisme i el desarmament, el vot de la dona, la llibertat sexual o la renovació pedagògica. De fet, va ser precisament la seva producció sobre aquests temes allò que li va fer guanyar en 1950 el Premi Nobel de Literatura.

Russell va néixer a Trelleck (País de Gal·les) el 18 de maig de 1872 al si d'una família aristocràtica de tradició liberal, però va ser educat en un ambient purità, ja que els seus pares, Lord i Lady Amberley -ateus, racionalistes i lliurepensadors-, van morir quan ell encara era un infant, i des dels tres anys va haver de viure amb els seus avis paterns en Pembroke Lodge en un ambient de conviccions morals i religioses pròpies de la societat victoriana. Als 18 anys va ingressar al Trinity College (Cambridge) per estudiar matemàtiques i filosofia, atret sobretot pel problema de la fonamentació de la matemàtica. I allí, cosa gens fàcil, va arribar a ser admès al cercle d'*Els apòstols*, grup de professors i estudiants avançats que es reunia els dissabtes a la nit per tal de discutir de qualsevol problema que els fos d'interès: en formaven part el hegelianista J.E. McTaggart, el filòsof del sentit comú G.E. Moore i també A.N. Whitehead. En 1894 Russell acabà

els seus estudis, i es va casar amb Alys Pearsall, tot marxant a Berlín per a estudiar política i economia. En 1896 publica *La socialdemocràcia alemanya*, i l'any següent *Un assaig sobre els fonaments de la Geometria*, la seva dissertació per a la *fellow-ship*.

Inicialment, i d'acord amb el que era la filosofia dominant en aquella època, Russell es va adherir a l'idealisme i, en concret, a la versió de Hegel que hi oferien llavors F.H Bradley i J.E. McTaggart. Segons aquests autors només existeix una realitat -el Tot- que és la consciència, una consciència absoluta, i només en ella residiria la veritat. Per contra, els enunciats que quotidianament considerem vertaders no ho serien de debò –són falsos en sentit metafísic o, si es vol, només parcialment i relativament vertaders-, ja que sols podria ser vertader un enunciat que copsés el Tot, i no alguna de les seves parts. Es tractava, en definitiva, d'un holisme ontològic i epistèmic que depenia de la negació de les relacions externes.

En efecte: totes les relacions entre objectes serien internes i, així, propietats intrínseques dels objectes, de manera que en cada objecte ja vindria inscrita la totalitat d'allò existeix. Així, un enunciat que tractés sobre un objecte o un fet particular no podria ser mai vertader -metafísicament vertader-, ja que a tal efecte, cosa que no passa amb els nostres enunciats, hauria de fer paleses totes les relacions internes que aquest objecte o aquest fet manté amb tot el que existeix, és a dir, hauria de ser en els fons un enunciat sobre el Tot. A més, ja que qualsevol objecte o fet estaria relacionat internament també amb la consciència que els considera –dir que quelcom existeix o que té certa propietat no és separable de ser-ne conscient-, el Tot, al capdavall, no seria altra cosa que la consciència, una consciència absoluta. En suma: la consciència absoluta -no la consciència empírica o personal- és l'Absolut, el Tot.

Russell aviat rebutjaria aquestes doctrines i, sota la influència de Moore, va apostar en favor del que podríem anomenar un realisme pluralista i atomista de sentit comú, és a dir, la idea que el món està fet d'objectes distints i independents tant entre si com de la consciència; objectes que mantenen entre si i amb la consciència relacions externes, també reals, i en virtut de les quals donen lloc a fets. Ara bé, de la mà d'una gran generositat ontològica, Russell en aquesta època veia necessari defensar un univers, diguem-ne, superpoblat d'entitats i, així, cert platonisme, ja que, en acceptar l'existència de tot allò que pot ser designat amb el llenguatge, va donar per bona l'existència no sols d'objectes físics observables, sinó també de relacions, de propietats, d'entitats teòriques, de números, de punts espacio-temporals, de proposicions, etc.

Amb el temps, tanmateix, Russell aniria corregint alguns d'aquests excessos mitjançant l'aplicació de la màxima nominalista de G. d'Ockham, segons la qual sempre seran preferibles les explicacions que ens comprometin amb una menor quantitat d'entitats que aquelles ontològicament més exuberants. A tal efecte, però, calia una justificació filosòfica, i Russell la va trobar en la lògica matemàtica, la nova lògica que ell mateix va crear, a partir dels treballs de G. Peano, per fonamentar les matemàtiques o, millor, per tal de derivar les matemàtiques de la lògica. En aquest sentit quatre obres de Russell són determinants: *Una exposició crítica de la filosofia de Leibniz* (1900), *Els Principis de les matemàtiques* de 1903, l'article "Sobre el referir" publicat en *Mind* en 1905 i *Principia Mathematica* publicat entre 1910 i 1913 en col·laboració amb Whitehead. Més endavant ens ocuparem d'aquestes qüestions i de llurs implicacions filosòfiques.

Doncs bé, malgrat l'esforç i la concentració que és fàcil imaginar que requeria, aquest treball en lògica i matemàtiques no va apartar Russell de l'activitat pública, ni el va privar tampoc d'una agitada vida personal. Per exemple, en 1906 lluita a favor del vot femení, i un any després es presenta sense èxit al Parlament per la National Union of Women Suffrage Societies. Al seu torn, en 1910 Russell obté una plaça de Lecturer al Trinity College, publica *Assaigs filosòfics* on critica les teories pragmatistes i idealistes de la veritat, i coneix Ottoline Morrell, esposa del polític liberal Philip Morrell a qui Russell estava ajudant aleshores en la seva campanya electoral. Ottoline i Russell es farien poc després amants.

Segurament aquesta és l'època més rellevant de l'activitat filosòfica de Russell. D'una banda, en 1912 apareixen *Els problemes de la filosofia*, en 1914 *El nostre coneixement del món extern*, i en 1918 *Misticisme i lògica*; d'altra banda, 1912 és també l'any en què L. Wittgenstein arriba a Cambridge des de Viena amb el propòsit d'estudiar els fonaments de les matemàtiques. Les relacions de Russell i Wittgenstein mai van ser bones, però en aquest temps, i a diferència del que passaria més tard, en la dècada dels 40, la influència de Wittgenstein, disset anys més jove, hi va ser determinant. Prova d'això no sols serien *Les conferències sobre l'atomisme lògic* que Russell impartirà en 1918, sinó fonamentalment, com després veurem, el fet que Russell abandonés el seu projecte de teoria del coneixement.

El nostre coneixement del món extern era un text que corresponia a les Lowell Lectures impartides aquell mateix any de 1914 per Russell a Boston. Allí va conèixer el poeta conservador T.S. Eliot, qui li va dedicar el poema "Mr. Apollinax" on s'ironitza sobre la missió prometeica que en temes socials i polítics Russell s'atorgava a si mateix.

Però no va ser aquesta l'única trobada d'interès que Russell va fer als EUA. A Chicago Russell es torna a enamorar: aquesta vegada de Helen Dudley qui, sota la promesa de matrimoni, el va seguir fins a Londres. Helen Dudley es va allotjar a casa dels Morrell, sense conèixer la relació oculta que Russell mantenia amb Ottoline, fins que Russell va acabar desfent-se d'ella, segons ell mateix, per la commoció que per a ell suposava l'esclat de la guerra, la Primera Guerra Mundial. Poc després, en 1916, trencaria també amb Ottoline –encara que la seva amistat duraria sempre-, i es va fer amant de Constance Malleson, una militant del moviment pacifista.

Russell estava en contra de la guerra i del patriotisme regnant, i va participar activament en diverses plataformes antibel·licistes, tot defensant objectors de consciència. Com a resultat, va ser multat i el Trinity College el va expulsar del seu lloc de professor. Russell va rebre llavors una oferta de la Universitat de Harvard, però el govern anglès li va retirar el passaport, i no pogué traslladar-se als EUA. Amb tot, va aconseguir publicar a *The New York Times* una carta dirigida al president W. Wilson fent una crida per la pau. Russell no cedia i els problemes tampoc: en 1918, i després d'escriure en un article que les tropes nord-americanes estacionades al sud del Regne Unit podrien ser usades per reprimir els obrers en vaga, Russell va ser condemnat a sis mesos de presó a Brixton, on va redactar *Una introducció a la filosofia matemàtica*. D'aquesta època daten també *Principis de reconstrucció social* (1916), *Ideals polítics* (1917), i *Camins cap a la llibertat* (1918).

En 1920 Russell és readmès al Trinity College i, després de visitar Barcelona invitat per la Universitat, marxa cap a la URSS com a membre no oficial de la delegació del Partit Laborista: a la tornada publicarà *Pràctica i teoria del Bolxevisme*, obra en què

critica el caràcter burocràtic, policial i tirànic del comunisme. Poc després, en 1921 viatja a Xina, acompanyat de Dora Black, per treballar a la Universitat de Pequín. Allí cau malalt de pneumònia, i s'assabenta de la seva pròpia mort a través de les esqueles necrològiques de la premsa anglesa.

En tornar al Regne Unit, Russell i Dora Black contrauen matrimoni. Russell publica *Anàlisi de la ment*, i en els anys següents apareixen, entre altres, *El problema de Xina* (1922), *L'ABC de la Relativitat* (1925), *Sobre l'Educació* (1926), *Anàlisi de la matèria* (1927), *Un esbós de la meua filosofia* (1927), *Assaigs escèptics* (1928), *Matrimoni i moral* (1929), *La conquesta de la felicitat* (1930), *Educació i ordre social* (1932). Russell havia renunciat en 1921 a la seva plaça al Trinity i, residint ara a la costa de Cornualles, es veu obligat a viure del que li reporten les seves publicacions de divulgació, les col·laboracions en la premsa diària i les seves conferències sobre qüestions socials, polítiques i morals. Serà l'època en què, havent-hi ja superat els cinquanta anys, Russell declara sentir-se massa vell com per a ocupar-se a fons de qüestions filosòfiques i matemàtiques. I és també el moment en què va començar a guanyar-se la fama d'enemic de la fe i la moralitat cristianes: una persona -diguem-ne- a qui pocs pares presentarien tranquils les seves filles.

En 1927, després de presentar-se sense èxit a les eleccions com a candidats laboristes, Russell i Dora Black funden Beacon Hill, escola on pretenien posar en pràctica –també amb els seus fills John i Kate- les seves idees pedagògiques progressistes basades en la llibertat i una absoluta falta de repressió. Beacon Hill funcionaria fins a l'inici de la Segona Guerra Mundial, però Russell l'abandonà cap a 1932 quan, després de diverses aventures amoroses, es va separar de Dora Black.

Russell en aquell moment era ja tercer comte Russell i membre de la Cambra dels Lords –el seu germà Frank havia mort en 1931-, i poc més tard, en 1936, després de publicar *Ciència i religió*, es va casar amb Patricia Spence, l'antiga jove institutriu de John i Kate. D'aquest matrimoni naixeria el seu tercer fill, Conrad.

En 1938 Russell es traslladarà de nou als EUA invitat per la Universitat de Chicago. En 1939 és contractat per la Universitat de Califòrnia, i en 1940 per la de Nova York on va ser víctima d'una conspiració ultraconservadora. Encara que les seves classes havien de tractar de lògica i fonaments de la matemàtica, i estaven destinades només a alumnes masculins, una tal Mrs. Jean Kay va apel·lar al Tribunal Suprem per tal que fos revocat el seu nomenament ja que, a parer seu, la mera presència de Russell a la Universitat –Russell llavors tenia 68 anys- podia ser un perill moral per a la seva filla. I així va ser: Russell va perdre la feina. Amb tot, l'hostilitat nord-americana no va ser total: J. Dewey el va defensar en públic, i la Universitat de Harvard el va invitar a impartir les conferències William James, el text de les quals donaria lloc a *Una investigació sobre el significat i la veritat*, obra publicada aquell mateix any.

Igualment, a finals de 1940 la Fundació Barnes de Merion (Filadèlfia) li va oferir un contracte per tal que dissertés sobre els fonaments socials i filosòfics de l'Art, però al cap de dos anys hi fou destituït sota l'acusació ridícula de no preparar-se prou les classes: de fet, les seves conferències van ser la base de la seva *Història de la filosofia occidental*, publicada en 1945 i que va ser un autèntic bestseller -el llibre més venut de tots els que va escriure. Russell, amb tot, no perdé el temps i enmig de la polèmica, en 1943, acceptà la invitació del Bryn Mawr College per parlar sobre el mètode científic. Allí va conèixer a Edith Finch, que arribaria a ser la seva quarta esposa en 1952.

En 1944 Russell va recuperar la seva plaça de Fellow a Cambridge, on es retrobar amb vells coneguts: per exemple, Wittgenstein amb qui va mantenir una relació distanciada i problemàtica. Wittgenstein no suportava les actituds personals i públiques de Russell, i a Russell, al seu torn, li desagradava profundament la nova filosofia wittgensteiniana. En aquesta època Russell es va convertir en col·laborador habitual de la BBC, i va seguir fent de conferenciant. De la primera d'aquestes activitats segurament la més famosa va ser el debat radiofònic que mantingué amb F. Copleston sobre l'existència de Déu. De la segona, cal destacar no una conferència, sinó el fet que en 1948 salvés miraculosament la vida. L'avió que el transportava des d'Oslo a Trondheim va caure al mar i Russell, ja amb 76 anys, va nedar i nedar fins ser recollit de les aigües gèlides del Mar del Nord. Tots els passatgers del compartiment de no fumadors, en total dinou, van morir: el seu costum de fumar en pipa i la seva bona condició física el van salvar. Aquell mateix any veuria la llum *Coneixement humà: el seu abast i els seus límits*.

Va ser aquesta una època en què els poders fàctics de la societat anglesa es reconciliaren amb Russell, i segurament bona part pel seu anticomunisme i per la seva actitud bel·ligerant cap a la URSS. Així, en 1949 el rei Jordi VI li va atorgar l'Ordre del Mèrit, i en 1950 obtingué el Nobel de Literatura. L'harmonia, però, no duraria gaire. En 1953, amb A. Einstein, va crear el "Moviment Pugwash" davant la possibilitat d'una guerra nuclear d'efectes destructius per a tota la humanitat. Russell, d'aquesta manera, tornava al pacifisme que havia abandonat durant la Segona Guerra Mundial i els anys immediatament posteriors davant l'amenaça soviètica, pacifisme que ja no abandonaria. Així, en 1961 pren part en la creació del Comitè dels 100 a favor d'una resistència

pacífica contra la carrera armamentística, i fou arrestat i condemnat a dos mesos de presó, pena que, per motius d'edat i de salut, li va ser commutada per una setmana d'arrest en un hospital. Igualment, en 1962 va intervenir en la crisi de Cuba telegrafiant Kennedy, Fidel Castro i Kruschov. I en 1966 va presidir el Tribunal Russell contra els crims de la Guerra del Vietnam –per cert, Paul McCartney atribueix a les converses que mantingué amb Russell l'origen del posicionament dels Beatles en contra d'aquest conflicte bèl·lic.

D'aquests últims anys de la seva vida -Russell va morir el 2 de febrer de 1970 en Penrhyndeudraeth (País de Gal·les) amb quasi 98 anys d'edat- cal destacar les publicacions següents: *Assaigs impopulars* (1950), *Noves esperances per a un canvi mundial* (1951), *L'impacte de la ciència en la societat* (1952), *Per què no sóc cristià* (1957), *L'evolució de la meua filosofia* (1959), *Crims de guerra a Vietnam* (1967) i els dos volums de la seva *Autobiografia* en 1967 i 1968 respectivament.

*

Afortunadament, no és assumpte nostre jutjar les actituds i les accions de Russell: si eren pròpies d'un infatigable lluitador per la llibertat i la pau i, per tant, quelcom a admirar i imitar; o si, al contrari, es tractava en el fons de la impostura indecent –això sembla que pensava Wittgenstein de vegades- d'algú que té problemes amb les dimensions del seu ego -un aristòcrata amb una concepció jeràrquica de la societat i cruel amb els altres, sobretot amb les dones, que se sent reconfortat i satisfet de si mateix intentant salvar la humanitat. Altrament, del que ens ocuparem aquí és de la seva epistemologia, i ens circumscriurem breument a l'època d'*Els problemes de la*

filosofia, obra que aviat acomplirà el primer centenari de la seva primera publicació en 1912 i que aquí presentem per primera vegada en la nostra llengua.

Doncs bé, vam veure al començament que, després d'una inicial adhesió a la idealisme, Russell va optar per un realisme pluralista i atomista de sentit comú. Igualment vàrem assenyalar que en un primer moment aquest va ser un realisme platonitzant, i que després a poc a poc, i gràcies a les eines que li va proporcionar la nova lògica matemàtica, van ser depurats aquells excessos ontològics. Com, però, es van produir aquests canvis? Succintament es tractava de reconèixer el següent:

- (i) que la metafísica tradicional de substància-accident ha estat presonera del pressupòsit equivocat, propi de la tradició aristotèlica, que totes les proposicions són de la forma subjecte-predicat;
- (ii) que el mètode de la filosofia ha de ser l'anàlisi lògica de les proposicions a fi de dilucidar quines són les seves formes lògiques reals, ja que aquestes no tenen per què coincidir amb la forma lògica aparent;
- (iii) que el paradigma d'aquesta anàlisi és la Teoria de la Descripcions, teoria que proposa considerar les proposicions ordinàries de subjecte-predicat com a proposicions existencials on es fa patent que no parlem dels objectes de què creïem parlar –els objectes ordinaris o les entitats de la ciència-, sinó de particulars sense qualitats que satisfan continguts predicatius o descriptius;
- (iv) que els noms propis ordinaris són símbols incomplets ja que no poden ser considerats com a noms propis en sentit lògic, els quals hauran d'entendre's ara com a simples demostratius;

- (v) que gràcies a la Teoria dels Tipus elaborada per a superar les antinòmies generades per l'explicació dels números a partir de les classes, és possible diferenciar el distint significat sintàctic de les expressions lingüístiques;
- (vi) que és possible la creació de metallenguatges des dels quals explicitar la lògica dels llenguatges objecte, tot determinant de quin tipus lògic és cada símbol, i desemmascarar així quins símbols són meres conveniències lingüístiques sense correlat ontològic real o quines combinacions de símbols són fórmules mal formades;
- (vii) que és possible, igualment, la construcció d'un llenguatge lògicament perfecte en el qual els noms siguin noms en sentit lògic i les proposicions no disfressen la seva forma lògica real, llenguatge que ha d'oferir-nos la naturalesa última de la realitat;
- (viii) que, a l'igual que seria possible reduir les matemàtiques a la lògica eliminant les suposades entitats matemàtiques a favor de construccions lògiques –per exemple, definir els números cardinals en classes de classes i, així, en funció d'objectes-, seria possible també una anàlisi reductiva de les entitats del sentit comú i de la física, tal com la Teoria de les Descripcions propícia, en favor de construccions lògiques d'entitats no inferides -els objectes designats pels noms lògicament propis.

Com és fàcil d'apreciar, aquestes tesis deixaven en l'aire dos problemes íntimament relacionats. D'una banda, el problema de quins eren aquells objectes els noms dels quals serien els noms lògicament propis o, si es vol, quins són els objectes últims de la realitat; i d'una altra, el problema de com podrien ser coneguts aquests objectes. Doncs bé, la teoria del coneixement que Russell presenta en 1912 a *Els*

problemes de la filosofia i també en 1914 a *El nostre coneixement del món extern*, entre moltes altres coses, conté la resposta a aquests interrogants, i és una resposta clarament empirista.

Efectivament, Russell considera que tot el nostre coneixement del món deriva del “coneixement directe” (*acquaintance*) –“coneixement per accés directe” en la traducció de Joan Vergés-, és a dir, del contacte immediat i, per tant, incorregible entre la ment i l'objecte del qual la ment és conscient. La resta és el que Russell anomena “coneixement per descripció”: un coneixement dels objectes a través de l'adscripció d'algun contingut descriptiu, i que pot ser o vertader o fals en funció de si aquesta descripció s'hi escau o no. Ara bé, ¿quins són els objectes coneguts directament? No són els objectes ordinaris ni tampoc les entitats de què parla la física, sinó un altre tipus d'entitats que tindrien un estatus i una naturalesa ben diferents: d'una banda, les dades sensorials de la percepció sensorial; d'altra, les dades de la introspecció, és a dir, els nostres actes mentals i el jo momentani. També serien coneguts d'aquesta manera els universals i les relacions.

Aquesta era la posició de Russell en 1912. No obstant això, és convenient assenyalar que ben aviat canviaria d'opinió. Per exemple, a partir de 1914 deixarà de creure que el jo sigui un objecte simple i, per tant, un objecte de coneixement directe, i ho farà en favor de la idea humana del jo com a constructe –la classe de les percepcions. Igualment, a *Anàlisi de la ment* (1921) abandona la creença en l'existència d'actes mentals i dades sensorials, defensant per contra un monisme neutral –és a dir, la idea que l'experiència, en realitat, no és ni física ni mental, essent aquestes classificacions introduïdes posteriorment. Tanmateix, no són aquests canvis el que ens

interessa aquí, sinó el problema de les dades sensorials i la seva relació amb els objectes físics, és a dir, el problema del món extern tal i com es plantejava pels volts de 1912.

Doncs bé, respecte de la naturalesa i l'estatus de les dades sensorials, Russell s'aparta de la versió clàssica de l'empirisme, la qual considerava que les dades sensorials –allò que havia estat conceptualitzat com a “idees” o “impressions” o “percepcions”- eren necessàriament dependents de la ment de l'observador. En realitat, per als empiristes clàssics, es tractaria d'entitats que existeixen només a la ment, tot i que podrien ser efecte de la realitat física o de l'acció de Déu, o tenir fins i tot un origen desconegut. Per contra, per a Russell, gaudeixen, almenys en principi, d'autonomia ontològica, açò és, que per tal d'existir no necessiten ser percebudes per cap observador. En efecte, Russell distingeix les dades sensorials (*sense-data*) de les sensacions, les quals serien les experiències que tenim quan som conscients d'aquelles. Així, quan percebem el color d'una taula, tenim la sensació del color, però el color mateix no és la nostra sensació -la nostra apercepció (*awareness*)-, sinó un dada sensorial. En altres paraules: mentre que la sensació seria un estat mental, una dada sensorial no és quelcom mental, sinó una entitat que es dóna a la sensació.

Ara bé, encara que, d'acord amb Russell, no hi hauria cap motiu lògic pel qual les dades sensorials no poguessin existir, en principi, independentment del ser percebudes, considera que, de fet, això no succeeix. I la raó no és una altra que la dependència causal en què les dades sensorials es troben tant respecte dels estats corporals dels subjectes preceptors, com de la posició d'aquests a l'espai i de les característiques de l'entorn. Igualment, és per aquesta dependència i inevitable perspectiva que les dades sensorials, sense ser mentals, poden ser no obstant “privades”:

és improbable que les dades sensorials de dos subjectes siguin qualitativament i numèricament idèntiques.

I, quina és la relació entre les dades sensorials i els objectes físics? En 1912 Russell considera que no seria correcte afirmar que els objectes físics siguin complexos de dades sensorials, o que les dades sensorials siguin senzillament propietats dels objectes. Per tal de negar aquestes possibilitats Russell fa servir tres arguments: el conegut argument de la il·lusió segons el qual tota percepció podria ser il·lusòria, atès que alguna ho és; el caràcter perspectivista de la percepció que fa un moment presentàvem; i l'argument de l'interval temporal, és a dir, que no podem saber com és ara un objecte, ni tan sols si existeix, en funció la diferència de temps, gran o petita, que hi ha entre l'existència de l'objecte i la nostra percepció d'ell. Ara bé, si això és així, ¿quina garantia hi hauria per a creure que un objecte és d'un color determinat, o té una forma concreta? Bé, la resposta de Russell és que no hi ha cap justificació filosòfica: és únicament el color o la forma que té per a un observador normal sota condicions usuales. I clar, altres aparences de l'objecte serien també possibles.

Òbviament, la conclusió de tot plegat és que les dades sensorials no revelen directament la naturalesa dels objectes, sinó que en el millor dels casos serien signes d'algunes propietats dels objectes que potser són la seva causa. I diem “potser” perquè tampoc els suposats processos causals implicats serien objectes de coneixement directe, sinó reconstruccions altament teorètiques pròpies del coneixement científic. En suma: no coneixem directament els objectes, sinó que fent ús de coneixements per descripció els inferim a partir del que coneixem directament, les dades sensorials. I aquí la pregunta ara seria no sols com es duu a terme aquesta inferència, sinó també de quina

classe seria aquest suposat objecte que hi inferim. Com veiem, per aquest camí ens apartem a poc a poc del sentit comú, i això malgrat que, en opinió de Russell, comencem precisament en el sentit comú i l'anem enriquint, en apel·lar a processos causals, amb una sofisticació del mateix sentit comú com és el coneixement científic. Efectivament, ja no podem dir que el món sigui tal com el percebem.

Arribats aquí, però, és possible anar una mica més lluny i preguntar-se per què seria necessari diferenciar entre objectes i dades sensorials o, millor dit, postular l'existència d'objectes com a quelcom diferent de les dades sensorials. Russell en 1912, acostant-se al que J. Locke defensà en 1690 a l'*Assaig sobre l'enteniment humà*, considera que, tot i que no hi ha cap raó concloent per afirmar una tal cosa, es tracta de la millor explicació possible: que existeixin objectes externs causant les dades sensorials que percebem és la millor manera que tenim d'explicar l'existència i les propietats d'aquestes dades sensorials.

No obstant això, en 1914 a *El nostre coneixement del món extern*, i a l'article "La relació de les dades sensorials amb la física", inclòs a *Misticisme i lògica* (1918), Russell abandonarà aquesta posició i, d'una manera pròxima al fenomenisme humeà i fent servir la definició de J. Stuart Mill dels objectes com a possibilitats permanents de percepció, analitza els objectes com a simples constructes, complexos –construccions lògiques- de dades sensorials o, com dirà ara, *sensibilia*. A parer de Russell, els *sensibilia*, a diferència dels *sense-data* de 1912, existeixen, com a qüestió de fet, sense ser percebuts per un subjecte, encara que normalment acabin formant part de l'espai perceptual privat dels subjectes preceptors.

Ara bé, els *sensibilia*, a diferència de les dades sensorials, són també entitats inferides, i això no quadraria amb el projecte que, com vam veure, s'inspira en la navalla d'Ockham d'eliminar les entitats inferides –els objectes físics- en favor de construccions d'entitats no inferides, les dades sensorials. Però és més, ni tan sols la categoria de les dades sensorials es veuria exempta d'aquestes inferències injustificades perquè ¿no seran també entitats inferides les dades sensorials dels altres subjectes que no són jo mateix? I ¿no condueix tot això a una concepció privada de la ment? Sens dubte, i així ho reconeix Russell en afirmar que el seu programa reductiu pressuposa dos tipus d'entitats inferides: els *sensibilia* i els *sense-data* dels altres, amb el problema del solipsisme que se'n deriva. I aleshores ¿què quedaria de la viabilitat del programa? I ¿què hi ha de la idea que, a l'igual que les matemàtiques eren reductibles a lògica, seria possible considerar també el món del sentit comú i el de la física en una jerarquia de construccions a partir de dades sensorials?

Hem de tenir en compte que el fenomenisme de Russell no era una simple qüestió de preferència lingüística. Per a Russell, a diferència del que en la dècada dels 30 pensaran els positivistes del Cercle de Viena, l'ontologia no és cap sense sentit, i el seu projecte reduccionista pretenia revelar com era en última instància la realitat. Per descomptat la seva intenció no era que deixéssim de parlar del món tal com ho fem ordinàriament o en l'àmbit de la ciència –els distints llenguatges serveixen a propòsits específics-, però, com diem, el seu objectiu era dilucidar, amb l'ajut d'un llenguatge lògicament perfecte, quins eren els constituents últims de la realitat. Com veiem, però, aquest projecte patia d'unes limitacions insuperables.

En presentar abans la biografia de Russell vam veure com precisament en aquests anys la influència de Wittgenstein el va obligar a abandonar el seu projecte de teoria del coneixement, aquest projecte que estem comentant. Doncs bé, per entendre el motiu cal tenir en compte que l'empirisme en general, i el de Russell també, és un epistemologia cartesiana, una epistemologia que fa pivotar sobre el subjecte –el jo- no sols la veritat (la certesa), sinó també el sentit de les nostres afirmacions i creences. Efectivament, fer del subjecte la màxima autoritat sobre la significació i la normativitat lingüística era quelcom que Russell en aquesta època manifestava mitjançant exemples com la idea que era una possibilitat un llenguatge amb un únic nom propi, o que era possible que el món existís un sol instant amb un únic objecte i que després desaparegués. Segons Russell, que aquestes situacions fossin possibles, si més no d'imaginar sense absurd, equivalia a dir que podien ser significatives per a un subjecte.

Però no es tractava únicament d'acceptar ficcions metafísiques d'aquesta mena: la teoria que en aquell moment defensava per explicar la comprensió del llenguatge i la formació de creences conduïen a un mateix lloc. I això va ser precisament el que Wittgenstein va criticar. Russell pensava que el contingut de les creences –les proposicions- era quelcom construït per l'activitat de la ment. Breument: que la ment coneixent els objectes per coneixement directe, combinava aquests objectes –o, millor, els seus noms- per tal de descriure la realitat, és a dir, decidia quines combinacions eren significatives i quines no. D'aquesta manera, mentalisme, privaticisme i atomisme hi anaven de la mà. Per contra, Wittgenstein mostraria que la ment no podia dur els pantalons en aquesta qüestió: que és el propi llenguatge, en tant que realitat social i històrica, qui decideix quines combinacions de paraules són significatives, el que defineix quin és l'àmbit del sentit o dels sentits, i així l'horitzó de la veritat i la falsedat.

En altres paraules: que el llenguatge, com la lògica, té cura de si mateix, sense necessitat de la intervenció d'un subjecte cartesià.

Aquestes observacions, no obstant, tindrien a la llarga una conseqüència que la filosofia wittgensteiniana, però no la de Russell, va saber extraure brillantment, a saber, que era necessari revisar la idea que les relacions entre el que considerem objectes i fets, i també les relacions entre les proposicions, són externes. I això, clar, sense caure de nou en els braços d'idealisme absolut –per exemple, l'idealisme que Russell va conèixer a Cambridge a finals del segle XIX- ni en cap mena d'idealisme lingüístic. Aquesta, però, és ja una altra història.

Antoni Defez